مجله اقتصادی - دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره‌های ۱۱ و ۱۲، بهمن و اسفند ۱۳۹۱، صفحات ۱۱۰- ۸۳

بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

الهه لایقی
کارشناس‌ارشد اقتصاد
e.layeghi@yahoo.com

پروانه قاسمی
کارشناس اقتصاد
p.ghasemi11@yahoo.com

نرگس بابایی
کارشناس اقتصاد
narges.b1362@yahoo.com

در این مقاله شاخص مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی را در استان زنجان و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار خواهیم داد. برای این منظور، با استفاده از سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان و کشور و سهم اشتغال این بخش در اشتغال کل مناطق شاخص ضریب مکانی(LQ) را در ارزش‌افزوده بخش و زیربخش‌های آن و اشتغال محاسبه و بر اساس آن اهمیت بخش کشاورزی در تولید و اشتغال مناطق مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که استان زنجان در بخش کشاورزی از عملکرد مناسبی برخوردار بوده و این بخش در تولید و اشتغال مزیت نسبی لازم را کسب نموده است. در مزیت نسبی تولید بخش کشاورزی در سال ۱۳۷۹ رتبه هفتم و در سال ۱۳۸۸ رتبه هشتم به استان زنجان اختصاص داشته است. بخش کشاورزی در استان زنجان در هر یک از زیربخش‌های زراعت، باغداری و دامداری دارای مزیت اما در فعالیت جنگلداری و ماهیگیری از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده است. استان زنجان در مزیت نسبی اشتغال در سال‌های ۱۳۸٤ و۱۳۹۰ به‌ترتیب رتبه‌های هفتم و چهارم را بین استان‌های کشور داشت. اشتغال بخش کشاورزی با داشتن مزیت نسبی بین استان‌های کشور جزء فعالیت‌های پایه استان محسوب می‌شود. استان‌های کرمان، اردبیل و گلستان در مزیت نسبی تولید و استان‌های اردبیل، خراسان شمالی و آذربایجان غربی در مزیت نسبی اشتغال رتبه‌های اول تا سوم را در سال‌های مورد مطالعه به خود اختصاص داده‌اند. استان‌های تهران ، قم و اصفهان در مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی عملکرد ضعیف‌تری را بین استان‌های کشور دارد و این استان‌ها در تولید و اشتغال بخش کشاورزی مزیت نسبی لازم را کسب ننموده‌اند.

طبقه‌بندی JEL: J21, Q73.
واژه‌های کلیدی: ضریب مکانی (LQ)، مزیت نسبی، ارزش‌افزوده، اشتغال، استان زنجان.

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/٤ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۱۹

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۱. مقدمه

بخش کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد ایران برخوردار است و یکی از بخش‌های کلیدی در اقتصاد کشور محسوب می‌شود. این بخش به‌مثابه بخش محوری در رشد و توسعه اقتصادی و بخش راهبردی در تأمین نیازهای غذایی جمعیت رو به رشد است. بخش کشاورزی از اهمیت بسیاری در برنامه‌های توسعه برخوردار بوده و از این بخش در برنامه‌های دوم و سوم توسعه به‌عنوان محور توسعه نام برده شده است. در برنامه چهارم توسعه برای این بخش رشد سالانه ۶ درصد و طی سال‌های برنامه پنجم توسعه به‌طور متوسط رشدی برابر۷ درصد در سال برای آن درنظرگرفته شده است. بخش کشاورزی بزرگترین بخش اقتصادی کشور پس از بخش خدمات است و به‌طور متوسط ۱۲ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داده و محل اشتغال بخش وسیعی از جمعیت کشور است. بر این اساس، بررسی عملکرد این بخش برای رشد و توسعه سایر بخش‌های اقتصاد کشور و کل اقتصاد بسیار مورد توجه است.

در مطالعه حاضر، مزیت نسبی تولید و اشتغال در بخش کشاورزی در استان‌های کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد. شناخت مزیت نسبی در هر یک از بخش‌های اقتصادی کشور علاوه بر کمک به حضور هوشمندانه در بازارهای جهانی به اختصاص صحیح منابع و سرمایه‌ها کمک شایانی می‌کند. از سویی، استان‌های کشور از امکانات و توانمندی‌های تولیدی متنوعی به‌دلیل تنوع بومی و شرایط آب و هوایی برخوردارند که این امر به‌ویژه در بخش کشاورزی چشمگیر است. به این‌ترتیب انتظار می‌رود هر یک از استان‌های کشور در تولید پاره‌ای از محصولات و بخش‌ها برتری نسبی داشته باشند.

یادآور می‌شود محدوده مکانی و جغرافیایی این گزارش استان زنجان و سایر استان‌های کشور می‌باشد. در بررسی مزیت نسبی تولید در سال ۱۳۷۹ با ادغام استان‌های تازه تأسیس خراسان‌شمالی و جنوبی با خراسان رضوی تحلیل بر مبنای ۲۸ استان کشور صورت می‌گیرد، همچنین تولید ناخالص داخلی استان‌ها بدون درنظرگرفتن ارزش‌افزوده نفت‌خام طبیعی محاسبه و مدنظر قرار گرفته است. دوره زمانی بررسی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان‌های کشور سال‌های (۱۳۸۸-۱۳۷۹) است و مزیت‌نسبی این بخش تنها برای سال‌های ۱۳۷۹ و۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفته است. در بررسی مزیت نسبی اشتغال در سال ۱۳۹۰ با اضافه شدن استان البرز به جمع استان‌های کشور تحلیل بر اساس ۳۱ استان صورت گرفته است. در مطالعه حاضر، سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) و مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

با توجه به مطالب عنوان شده، هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی مزیت نسبی ارزش‌افزوده و اشتغال بخش کشاورزی در استان‌های کشور می‌باشد. برای این منظور، مهم‌ترین پرسش‌هایی که در این مقاله به آنها پاسخ داده می‌شود عبارتند از:

- وضعیت و اولویت استان زنجان در زمینه مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با سایر استان‌های کشور چگونه است؟ آیا بخش کشاورزی استان زنجان جزء بخش‌های مزیت‌دار در فعالیت‌های عمده اقتصادی است؟
- وضعیت مزیت نسبی استان‌های کشور در زیربخش‌های کشاورزی چگونه است؟
- سهم اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان از کل اشتغال در مقایسه با سایر استان‌های کشور چگونه است؟ آیا استان زنجان مزیت نسبی لازم را در اشتغال بخش کشاورزی دارد؟

بخش اول این مطالعه به ادبیات موضوع، مبانی نظری و معرفی الگوهای مورداستفاده جهت پاسخ به پرسش‌های فوق اختصاص می‌یابد. در بخش دوم، مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق شامل بررسی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان‌ها، سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی مناطق، رشد بخش کشاورزی طی سال‌های (۱۳۸۸-۱۳۷۹) و بررسی مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور می‌باشد. در بخش سوم به بررسی سهم بخش کشاورزی و مزیت نسبی این بخش در اشتغال استان‌های کشور پرداخته شده است. بخش پایانی نیز به نتیجه‌گیری اختصاص می‌یابد.

۲. ادبیات موضوع

در کشور ما مطالعاتی ارزنده پیرامون موضوعات مختلف اقتصادی - اجتماعی در سطوح استانی صورت گرفته است و از برخی فنون کمی نیز بهره‌گیری شده است. از آن میان، مطالعاتی که در زمینه مزیت نسبی کشاورزی صورت گرفته است به‌طور مشخص ارزش‌افزوده این بخش را در زیربخش‌های زراعت و باغداری، دام و طیور، جنگل و مرتع و شیلات و آبزیان در محصولات خاص مورد بررسی قرار دادند و کمتر مطالعه‌ای در زمینه بررسی مزیت نسبی تولید و اشتغال بخش کشاورزی به تفکیک استان‌های کشور صورت گرفته است. در میان مطالعات صورت‌گرفته مطالعات ذیل بیشترین ارتباط را در خصوص بررسی مزیت نسبی کشاورزی داشته‌اند.

جعفری‌صمیمی و حسینی (۱۳۸۵) در مطالعه خود رابطه بین شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی را با شاخص توسعه اقتصادی این بخش در استان خراسان با وضعیت سایر استان‌های کشور مورد مقایسه قرار دادند. بر اساس نتایج تحقیق مذکور، استان خراسان در زمینه فعالیت بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار بوده و رتبه ۱۵ را بین سایر استان‌های کشور

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

به‌دست آورده است. در زمینه توسعه بخش کشاورزی نتایج تحقیق نشان می‌دهند که شاخص توسعه بخش کشاورزی استان خراسان معادل ۰/۵۳۸ برآورد شده است. این استان در رده استان‌های توسعه‌یافته در بخش کشاورزی محسوب شده است و رتبه سوم را از این لحاظ کسب نموده است. آنها همچنین در مطالعه دیگری مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی را در منطقه خراسان بر اساس عملکرد برنامه سوم توسعه مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج بررسی حاضر بر اساس عملکرد برنامه سوم نشان می‌دهد طی دوره مورد بررسی از میان ۴ بخش عمده اقتصادی بخش کشاورزی نسبت به بخش‌های دیگر اقتصادی دارای مزیت نسبی بیشتری بوده و بخش صنعت به کلی فاقد مزیت نسبی در منطقه خراسان است، اما بین ۷۲ رشته فعالیت اقتصادی، فعالیت‌های مرتبط با خدمات گردشگری نظیر هتل و خوابگاه و فعالیت‌های صنعتی خاص همچنین محصولات غذایی دارای مزیت نسبی در خراسان هستند.

چیذری و وکیل‌پور(۱۳۷۹) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد خود مزیت نسبی فعالیت‌های بخش کشاورزی را در ایران مورد بررسی قرار دادند. در این تحقیق، مزیت نسبی میان زیربخش‌های کشاورزی و جایگاه هر یک از زیربخش‌های زراعت و باغبانی، دام و طیور، جنگل و مرتع، شیلات و آبزیان طی برنامه‌های اول و دوم توسعه اقتصادی مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تنها زیربخش دام و طیور دارای رابطه مبادله داخلی مثبت بوده و بیشترین کمک را برای تأمین وجوه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی می‌کند. همچنین، این زیربخش از لحاظ میزان سرمایه‌گذاری برای ایجاد هر واحد ارزش‌افزوده در بخش کشاورزی و نیز اشتغال به سایر زیربخش‌های کشاورزی مزیت دارد.

شاهنوشی و همکارانش(۱۳۸۴) در مطالعه‌ای به بررسی و تعیین مزیت نسبی محصولات عمده زراعی استان خراسان پرداخته و ضمن محاسبه شاخص‌های مزیت نسبی برای محصولات عمده زراعی آنها را در سطح شهرستان‌های استان نیز مورد مقایسه قرار داده‌اند.

پیراسته و کریمی(۱۳۸۵) با استفاده از روش ضرایب مکانی نشان دادند که کشت دیم محصولات زراعی در استان اصفهان با توجه کم‌آبی‌های موجود در این شهرستان مزیت نسبی ندارد و تنها کشت آبی برخی از محصولات زراعی مانند حبوبات دارای مزیت نسبی است.

نجفی و میرزایی(۱۳۸۲) نیز در مطالعه‌ای دیگر در استان فارس با استفاده از شاخص مزیت نسبی نشان دادند چهار محصول از ۱۸ محصول زراعی مورد بررسی شامل گندم دیم، جو دیم، چغندر و آفتابگردان در نرخ برابری نسبی ارز دارای مزیت نسبی نبوده و گوجه فرنگی بالاترین مزیت نسبی را داشته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

پازنگیان (۱۳۸۰) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد خود با استفاده از روش هزینه منابع داخلی (DRC) تحت دو سناریو قیمت جهانی بر اساس نرخ ارزهای غیررسمی و متوسط ارزش هر واحد صادراتی به بررسی مزیت نسبی بخش کشاورزی در ۴ زیربخش زراعت، دامپروری و شکار، جنگلداری و ماهیگیری برای دو سال۱۳۶۷و۱۳۷۲ پرداخته است. مجموعه نتایج حاصل از سناریوی اول حاکی از اولویت زیربخش‌های کشاورزی در دو سال موردنظر به‌ترتیب ماهیگیری، زراعت، دام‌پروری و شکار و جنگلداری است. این اولویت‌بندی بر اساس نتایج حاصل از سناریوی دوم در سال ۱۳۷۶ به‌طور کامل و در سال ۱۳۷۲ تا حدود زیادی تأیید شده است.

۳. مبانی نظری

با توجه به کثرت تحقیقات انجام شده در شناسایی مزیت نسبی تاکنون الگوهای بسیاری برای تعیین مزیت نسبی کالاها و مناطق مختلف در نظریه‌های توسعه اقتصادی و اقتصاد منطقه‌ای معرفی شده است که هر یک از این الگوها با درنظرگرفتن اطلاعات موجود و قابل دسترس در سطح اقتصاد ملی و منطقه‌ای و درنظرگرفتن محدودیت‌های تحقیق در پی شرح و نتیجه‌ای بوده‌اندکه در درجه اول از اعتبار کافی برخوردارند و در درجه دوم قابل تعمیم و تفسیر باشند. بر اساس الگوهای بررسی مزیت نسبی مهم‌ترین روش‌های بررسی مزیت نسبی عبارتند از روش هزینه منابع داخلی (DRC)[۲]، نسبت هزینه به منفعت اجتماعی (SCB)[۳]، روش مزیت نسبی آشکار شده (RCA)[۴]، مدل سهم‌های متغیر (SSM)[۵] و روش ضریب مکان (LQ)[۶].

نکته مهم این است که مزیت نسبی منطقه‌ای در بخش‌های مختلف اقتصادی چگونه قابل اندازه‌گیری است؟ در بسیاری از مطالعات از شاخص RCA برای تعیین مزیت نسبی منطقه‌ای محصولات خاص یا یک بخش اقتصادی و تعیین جایگاه جهانی یک محصول خاص یا یک بخش اقتصادی و تعیین جایگاه جهانی یک محصول و تغییرات آن در طول زمان استفاده شده است.

تا آنجا که به اندازه‌گیری مزیت نسبی بخش کشاورزی در سطوح منطقه‌ای مربوط می‌شود، استفاده از هر یک از روش‌های اندازه‌گیری مذکور ممکن است. از آنجا که در این مطالعه اندازه‌گیری مزیت نسبی بخش کشاورزی در سطح منطقه مدنظر است، در میان این روش‌ها ضریب مکان به‌عنوان ابزار تحلیلی انتخاب شده است. دلیل این انتخاب نیز سهولت محاسبه و دسترسی به

1. Domestic Resource Cost
2. Social Cost Benefit
3. Revealed Comparative Advantage
4. Shift Share Model
5. Location Quotient

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

اطلاعات ارزش‌افزوده و اشتغال بخش کشاورزی در سطح کشور و مناطق بوده است. بـه عـلاوه، از این روش در مطالعات کاربردی بخش کشاورزی استفاده متعارفی شده است.

ضریب مکان برای نخستین‌بار توسـط سـارجنت فلـورانس مطـرح شـده اسـت و اهمیـت نـسبی فعالیت‌ها را در اقتصاد ملی نشان می‌دهد. این ضریب نسبت ساده‌ای از سهم نوعی فعالیـت خـاص از کل فعالیت یک منطقه نسبت به سهم همان فعالیت در کل فعالیت در اقتصاد ملی تعریف می‌گردد و به‌صورت زیر نمایش داده می‌شود:

$$LQ^{r}_{i}= \frac{\text{ارزش افزوده/ اشتغال فعالیت i در استان rام}}{\text{کل محصول ناخالص داخلی/ اشتغال استان rام}} \qquad (۱)$$

که در آن، LQ_i^r بیانگر ضریب مکان فعالیت i در منطقه r می‌باشد. فعالیت i در بررسـی حاضـر بخش کشاورزی می‌باشد.

استنتاج معمول آن است که زمانی‌که مقدار شاخص برابر با واحد است تولید منطقه‌ای با تولیـد ملی در فعالیت موردنظر برابر است و تولید منطقه پاسخگوی مـصرف (تقاضـا) منطقـه مـی‌باشـد. در این‌صورت، منطقه کالا یا خدمت موردنظر را وارد یا صادر نمی‌کند. به‌طور مـشابه، مقـدار شـاخص بزرگتر از واحد نشان می‌دهد که در منطقه موردنظر مازاد وجود دارد و منطقه این مازاد را صادر می‌کند.

به هر حال، شاخص LQ که به‌طور معمول توسط برنامه‌ریزان اقتصاد منطقه‌ای بکاربرده می‌شود زمانی دارای معنا است که برای مقایسه بین مناطق مختلف و تعیـین توانمنـدی‌هـای هـر منطقـه بکـار گرفته شود. در واقع، از آنجایی‌که LQ گرایش‌های تخصصی هر مکـان و زمینـه‌هـای مـستعد بـرای توسعه را ترسیم می‌نماید بهتر آن است که ایـن معیـار بـرای منـاطق مختلـف یـک کـشور محاسـبه و ارزیابی شود. با توجه به الگوی فوق، شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده و اشتغال بخـش کـشاورزی در استان‌های کشور محاسبه شده و وضعیت استان زنجان و سـایر اسـتان‌هـای کـشور مـورد بررسـی قرارگرفته است.

٤. وضعیت ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در استان‌ها

در این بخش، ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی اسـتان‌هـا و همچنین رشد اقتصادی بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۸۸-۱۳۷۹) مورد بررسی قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است ارزش‌افزوده و تولید ناخالص داخلی به قیمـت جـاری مـدنظر قـرار گرفته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

بر اساس اطلاعات جدول (۱)، ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۷۹ معادل ۱۴۳۹ میلیاردریال بوده است که ۲۶ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت این استان را شامل می‌شود. استان زنجان ۱/۹ درصد از۷۵۱۰۳ میلیاردریال ارزش‌افزوده بخش کشاورزی کشور را در این سال داشته است. از نظر سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان زنجان رتبه هفتم را بین ۲۸ استان کشور کسب نموده است. سهم بخش کشاورزی در کشور معادل ۱۵درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت است. بیشترین سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان‌های کشور به استان‌های کرمان، گلستان و اردبیل اختصاص داشته است سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی این استان‌ها به‌ترتیب ۴۰ ، ۳۲ و ۳۰ درصد بوده است. کمترین سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی به استان تهران با ۲ درصد اختصاص داشته است. بجز استان‌های اصفهان، قم، مرکزی، بوشهر و خوزستان سهم بخش کشاورزی در تولیدناخالص‌داخلی سایر استان‌های کشور از سهم این بخش در کشور بالاتر بوده است.

بر اساس اطلاعات جدول فوق، بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۸۸ با ارزش‌افزوده‌ای معادل ۷۰۷۲ میلیاردریال سهمی معادل ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی منطقه را به خود اختصاص داده است. ارزش‌افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۸۸ معادل ۳۵۰۴۱۷ میلیاردریال بوده است که ۱۰درصد از تولیدناخالص‌داخلی بدون نفت کشور را شامل می‌شود. سهم بخش کشاورزی استان زنجان از ارزش‌افزوده به‌دست آمده این بخش در کشور معادل ۲ درصد بوده است. در رتبه‌بندی سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی هر منطقه استان زنجان رتبه هشتم را بین استان‌های کشور کسب نموده است. بخش کشاورزی در استان‌های اردبیل ،کرمان و گلستان بیشترین سهم از تولید ناخالص داخلی بدون نفت این استان‌ها را دارد. بخش کشاورزی استان تهران با ۲ درصد سهم کمترین نقش در ایجاد محصول ناخالص‌داخلی این استان داشته است و از این نظر استان تهران در رتبه آخر بین استان‌های کشور قرار داشته است.

متوسط سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان زنجان طی دوره مورد بررسی بر اساس اطلاعات موجود در جدول(۱) معادل ۲۲ درصد بوده است. استان زنجان بجز سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۶ همواره جزء ۱۰ استان اول از لحاظ سهم بالای بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی مناطق بوده‌است.بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور طی سال های(۱۳۸۸-۱۳۷۹) به‌طور متوسط ۱۲ درصد سهم داشته است. بین استان‌های کشور بیشترین سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی بدون نفت به استان‌های گلستان، اردبیل و کرمان به‌ترتیب با متوسط سهمی معادل ۳۵، ۲۹ و۲۸ درصد و کمترین به استان تهران با متوسط سهم ۲ درصد اختصاص داشته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

متوسط سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان‌های کشور بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان و بوشهر بالاتر از متوسط سهم کشوری این بخش بوده است.

در سال‌های (۱۳۸۸- ۱۳۷۹) استان خراسان شمالی با متوسط رشد ۳۷ درصد و استان قزوین با متوسط رشد ۱۵ درصد به‌ترتیب بیشترین و کمترین میزان رشد ارزش‌افزوده بخش کشاورزی را در این سال‌ها داشته‌اند. ارزش‌افزوده بخش کشاورزی طی دوره مورد بررسی در تمام استان‌های کشور از رشد بالای ۱۵ درصد برخوردار بوده است. در استان زنجان طی دوره مورد بررسی بخش کشاورزی از متوسط رشد ۲۰ درصدی برخوردار بوده است.

با توجه به الگوی معرفی شده در بخش قبل انتظار می‌رود استان‌هایی که بخش کشاورزی سهم بالایی از تولید ناخالص داخلی آن استان داشته است از مزیت نسبی لازم در این بخش نیز برخوردار باشند که در بخش بعدی با محاسبه ضریب مکانی نتیجه را ارزیابی خواهیم نمود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۱. ارزش‌افزوده، متوسط سهم و رشد بخش کشاورزی استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۸۸-۱۳۷۹)

شرح	ارزش افزوده کشاورزی (میلیارد ریال)										متوسط سهم (درصد)	متوسط رشد (درصد)
	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸٤	۱۳۸۵	۱۳۸٦	۱۳۸۷	۱۳۸۸		
کل کشور	۷۵/۱۰۳	۸۲/۳۸۸	۱۰۶/۱۱۰	۱۲۸۷۸۵	۱۴۷/۰۸۷	۱۷۲/۴۱۴	۲۱۰/۰۹۵	۲۶۲/۱۶۸	۹۸۰/۲۸۸	۳۵۰/۴۱۷	۱۲	۱۹
آذربایجان شرقی	۳/۹۵۵	۴/۳۹۵	۵/۷۰۹	۶/۱۹۲	۶/۰۸۰	۸/۶۶۶	۱۰/۴۸۴	۱۲/۰۳۳	۱۳/۸۶۵	۱۳/۹۹۰	۱۳	۱۶
آذربایجان غربی	۳/۲۵۲	۳/۴۹۴	۴/۴۰۴	۵/۵۳۲	۶/۴۱۶	۷/۹۱۰	۹/۳۶۰	۱۰/۴۸۸	۱۲/۳۰۷	۱۵/۸۷۵	۲۰	۱۹
اردبیل	۱/۹۳۱	۲/۲۸۰	۳/۰۴۱	۳/۸۴۸	۴/۲۲۲	۴/۵۶۶	۵/۷۶۶	۸/۰۹۷	۹/۱۶۷	۱۱/۲۲۵	۲۹	۲۲
اصفهان	۳/۶۴۴	۴/۰۹۸	۴/۸۱۷	۶/۹۲۹	۷/۴۸۳	۹/۳۳۵	۱۲/۲۴۴	۱۷/۰۳۸	۱۶/۷۵۶	۱۶/۳۸۱	۹	۱۹
ایلام	۴۰۵	۵۸۱	۷۹۹	۷۹۹	۱/۲۱۲	۱/۴۷۸	۱/۸۳۱	۲/۳۱۳	۲/۱۵۵	۲/۸۸۱	۱۷	۲۶
بوشهر	۸۲۲	۹۳۹	۱/۴۱۶	۱/۴۶۶	۱/۷۳۳	۲/۱۵۶	۲/۸۵۵	۳/۴۳۵	۳/۷۷۲	۴/۳۸۲	۱۰	۲۱
تهران	۳/۷۵۰	۴/۰۰۰	۵/۱۹۳	۶/۵۳۰	۷/۷۶۲	۸/۴۹۲	۱۱/۹۲۹	۱۳/۵۹۰	۱۵/۶۲۹	۲۱/۷۷۴	۲	۲۲
چهارمحال بختیاری	۱/۰۳۱	۱/۲۴۸	۱/۵۹۵	۲/۰۴۵	۲/۲۴۱	۲/۵۸۸	۳/۵۸۵	۴/۱۴۱	۴/۷۴۳	۵/۶۸۱	۲۴	۲۱
خراسان جنوبی	۰	۰	۰	۰	۱/۲۱۷	۱/۹۳۱	۲/۴۶۶	۴/۰۱۴	۳/۹۷۳	۵/۴۹۶	۲۱	۳۷
خراسان رضوی	۶/۸۲۸	۷/۷۱۲	۹/۵۶۵	۱۲/۶۰۲	۱۰/۴۶۹	۱۱/۰۶۱	۱۳/۶۹۹	۱۹/۹۰۰	۱۷/۲۹۴	۲۶/۷۳۴	۱۴	۱۹
خراسان شمالی	۰	۰	۰	۰	۲/۰۲۵	۲/۴۶۰	۲/۹۴۰	۳/۵۶۲	۳/۵۶۸	۴/۸۷۲	۱۹	۲۰
خوزستان	۴/۴۴۷	۶/۱۱۴	۶/۹۷۶	۷/۸۵۱	۹/۷۷۰	۱۱/۸۲۷	۱۲/۵۹۴	۱۵/۱۰۳	۱۸/۷۴۳	۱۷/۹۰۰	۱۲	۱۷
زنجان	۱/۴۳۹	۱/۳۷۳	۱/۹۵۳	۲/۴۵۳	۲/۹۰۴	۳/۶۳۴	۴/۳۰۵	۴/۶۱۴	۵/۸۱۴	۷/۰۷۲	۲۲	۲۰
سمنان	۱/۱۶۷	۱/۳۵۱	۱/۴۷۲	۱/۸۰۱	۲/۳۸۴	۲/۳۶۹	۲/۶۶۴	۲/۸۰۶	۴/۶۵۶	۵/۵۸۴	۱۸	۲۰
سیستان و بلوچستان	۱/۲۱۲	۱/۳۹۸	۱/۹۴۹	۲/۴۲۱	۲/۶۳۵	۳/۵۱۷	۳/۶۱۰	۴/۱۸۱	۴/۹۷۴	۶/۶۹۷	۱۷	۲۱
فارس	۶/۲۷۰	۷/۱۱۶	۹/۲۲۱	۱۱/۲۰۰	۱۲/۸۵۸	۱۵/۴۲۱	۱۶/۴۴۱	۲۰/۷۶۸	۲۲/۴۹۵	۲۸/۶۲۸	۲۰	۱۹
قزوین	۲/۳۷۷	۳/۲۱۲	۲/۵۶۶	۳/۰۰۸	۳/۵۲۸	۴/۴۰۸	۵/۵۷۵	۶/۰۷۴	۸/۱۳۵	۸/۰۷۵	۱۶	۱۵
قم	۷۰۵	۸۲۴	۹۱۴	۱/۱۵۴	۱/۲۸۷	۱/۳۵۸	۱/۷۱۵	۲/۰۵۱	۲/۲۹۸	۲/۶۲۴	۹	۱۶
کردستان	۱/۱۱۳	۱/۱۱۳	۱/۵۸۴	۲/۱۹۲	۲/۹۵۹	۳/۱۱۹	۳/۹۶۲	۴/۸۰۷	۴/۹۳۷	۷/۰۳۱	۱۸	۲۴
کرمان	۸/۱۲۹	۵/۵۰۴	۷/۳۷۷	۸/۴۸۴	۱۰/۲۸۰	۱۲/۰۷۵	۱۸/۵۸۷	۲۴/۶۲۳	۱۷/۲۹۶	۲۶/۲۷۶	۲۸	۱۸
کرمانشاه	۱/۵۳۹	۱/۹۲۰	۲/۷۱۸	۳/۱۹۲	۳/۲۹۷	۴/۸۰۰	۶/۰۳۲	۶/۰۳۲	۶/۴۲۶	۹/۴۴۶	۱۷	۲۳
کهگیلویه و بویراحمد	۵۸۰	۸۰۰	۱/۱۱۵	۱/۳۲۷	۱/۵۲۳	۱/۸۲۱	۲/۰۰۳	۹/۳۰۱	۲/۵۰۶	۳/۰۳۴	۲۲	۲۱
گلستان	۲/۹۳۵	۳/۰۶۲	۴/۰۸۱	۵/۳۱۱	۶/۴۸۴	۶/۷۱۴	۷/۰۹۹	۹/۳۷۸	۱۰/۱۷۷	۱۲/۱۵۲	۳۵	۱۸
گیلان	۲/۷۱۲	۲/۹۷۲	۴/۵۲۷	۵/۰۳۷	۴/۹۳۵	۶/۱۰۷	۶/۵۰۰	۸/۱۷۷	۱۲/۵۵۰	۱۲/۳۳۰	۱۵	۲۰
لرستان	۲/۲۰۳	۲/۲۹۲	۲/۸۷۳	۳/۳۶۷	۳/۵۹۵	۴/۱۹۸	۵/۵۴۵	۶/۱۷۵	۶/۹۰۴	۸/۳۱۵	۲۱	۱۶
مازندران	۵/۵۱۷	۷/۱۴۳	۹/۳۴۳	۱۱/۵۸۱	۱۲/۰۶۷	۱۴/۲۸۲	۱۶/۴۵۱	۲۰/۰۳۴	۳۰/۹۳۲	۳۲/۲۵۹	۲۴	۲۲
مرکزی	۵/۵۱۷	۱/۹۶۵	۲/۲۲۹	۳/۲۴۲	۳/۹۴۴	۴/۰۸۱	۶/۰۰۵	۷/۷۶۴	۷/۵۲۶	۸/۲۷۰	۱۲	۲۲
هرمزگان	۱/۸۳۹	۲/۱۳۶	۳/۰۱۵	۳/۰۳۵	۳/۷۸۰	۴/۳۰۷	۴/۱۱۰	۴/۵۱۷	۵/۳۱۰	۶/۴۱۶	۱۳	۱۶
همدان	۲/۶۰۹	۳/۱۰۴	۳/۹۶۳	۴/۲۳۱	۵/۲۱۱	۵/۴۸۱	۶/۹۱۹	۱۰/۱۷۵	۹/۷۵۰	۱۲/۹۸۵	۲۴	۲۰
یزد	۱/۱۷۵	۱/۲۴۴	۱/۹۶۹	۱/۹۵۶	۱/۹۷۵	۲/۲۵۳	۲/۹۱۹	۳/۹۷۶	۴/۳۱۸	۶/۰۳۱	۱۲	۲۱

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

۵. مزیت نسبی تولید بخش کشاورزی در استان‌ها

در این بخش با استفاده از اطلاعات مربوط به سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی از محصول ناخالص داخلی استان‌های کشور و با توجه به الگوی معرفی‌شده در بخش قبلی شاخص مزیت نسبی بخش کشاورزی و زیربخش‌های زراعت و باغداری، دامداری، جنگلداری و ماهیگیری در استان‌های کشور برای سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۸ محاسبه شده است.

۵-۱. مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان‌ها

در سال ۱۳۷۹ شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده فعالیت بخش کشاورزی در استان زنجان بر اساس اطلاعات جدول (۲) برابر ۱/۸ به‌دست آمده است. بنابراین، با توجه به اینکه شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک (LQ>۱) می‌باشد، بنابراین استان زنجان در زمینه ارزش‌افزوده بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار می‌باشد. همانطور که در نمودار (۱) ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۷۹ استان زنجان رتبه هفتم را بین ۲۸ استان کشور از نظر این شاخص به‌دست آورده است. بیشترین مقدار شاخص مزیت نسبی در سال ۱۳۷۹ ارزش۲/۸ مربوط به استان کرمان می‌باشد. با توجه به اینکه شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در استان کرمان بزرگتر از یک می‌باشد، بنابراین این استان علاوه بر اینکه در زمینه فعالیت بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار است، بلکه در مقایسه با سایر استان‌های کشور نیز رتبه نخست را به خود اختصاص داده است. این استان در بخش پیش از نظر سهم نیز در رتبه اول قرار داشته است. از نظر این شاخص استان‌های اردبیل و گلستان در رده‌های بعدی قرار دارند. در مقابل، کمترین مقدار شاخص ۰/۲ مربوط به استان تهران می‌باشد و این استان در زمینه ارزش‌افزوده فعالیت بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده است.

بررسی وضعیت مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی سال ۱۳۷۹در سایر استان‌های کشور نیز نشان می‌دهد بجز استان‌های تهران، اصفهان، قم و خوزستان که شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده فعالیت بخش کشاورزی آنها کوچکتر از یک (LQ <۱) می‌باشد دیگر استان‌های کشور در زمینه ارزش‌افزوده بخش کشاورزی از مزیت نسبی برخوردار می‌باشند. بنابراین، لازم است ارزش‌افزوده فعالیت بخش کشاورزی در استان‌های فوق که فاقد مزیت نسبی می‌باشند از طریق برنامه‌ریزی منظم و سازمان‌یافته بهبود یابد تا این استان‌ها نیز مزیت نسبی لازم را در خصوص فعالیت بخش کشاورزی به‌دست آورند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

استان زنجان به‌دلیل موقعیت جغرافیایی و شرایط آب و هوایی مناسب همواره از مزیت نسبی در ارزش‌افزوده به‌دست آمده در بخش کشاورزی برخوردار بوده است، به طوری‌که همواره شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده فعالیت بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک (LQ>۱) بوده است. مزیت نسبی این بخش در استان زنجان برای سال ۱۳۸۸معادل ۱/۹ محاسبه شده است. بر اساس نمودار (۲) استان زنجان از لحاظ شاخص مزیت نسبی در رتبه هشتم بین استان‌های کشور قرار داشته است. در سال ۱۳۸۸ استان اردبیل با مقدار شاخص ۲/۷ رتبه نخست را بین استان‌های کشور از لحاظ شاخص مزیت نسبی بخش کشاورزی کسب نموده است. این شاخص در استان‌های کرمان و گلستان به‌ترتیب معادل ۲/۴ و۲/۲ بوده است. کمترین مقدار شاخص در این سال نیز به استان تهران با ۰/۲ اختصاص داشته است. در سال ۱۳۸۸ استان‌های تهران، اصفهان، قم و بوشهر در بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده‌اند، به عبارتی مقدار LQ<۱ بوده است. همچنین، مقدار شاخص مزیت‌نسبی استان‌های یزد، آذربایجان شرقی و هرمزگان LQ=۱ بوده است و این استان‌ها جزء استان‌های مزیت‌دار در بخش کشاورزی به‌حساب نمی‌آیند، بلکه مطابق با تعریف ضریب مکانی این استان‌ها نیازهای منطقه خود را در بخش کشاورزی پاسخگو هستند. در سایر استان‌های کشور مقدار شاخص LQ>۱ بوده است و این استان‌ها در زمینه فعالیت‌های بخش کشاورزی از مزیت نسبی لازم برخوردار بوده‌اند.

استان‌های اردبیل، گلستان و کرمان طی سال‌های (۱۳۸۸-۱۳۷۹) از لحاظ مزیت نسبی بین استان‌های کشور جایگاه‌های اول تا سوم را داشته‌اند. استان‌های تهران، قم، اصفهان طی دوره مورد بررسی همواره را LQ<۱ تجربه نموده‌اند و در بخش کشاورزی فاقد مزیت نسبی لازم بوده‌اند. استان زنجان بجز سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۶ همواره جزء ۱۰ استان اول دارای مزیت نسبی در بخش کشاورزی بوده است.

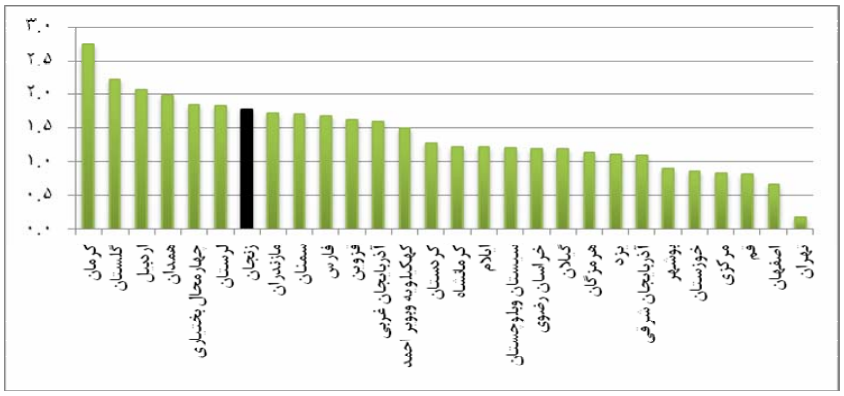
[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۲. مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان‌های کشور

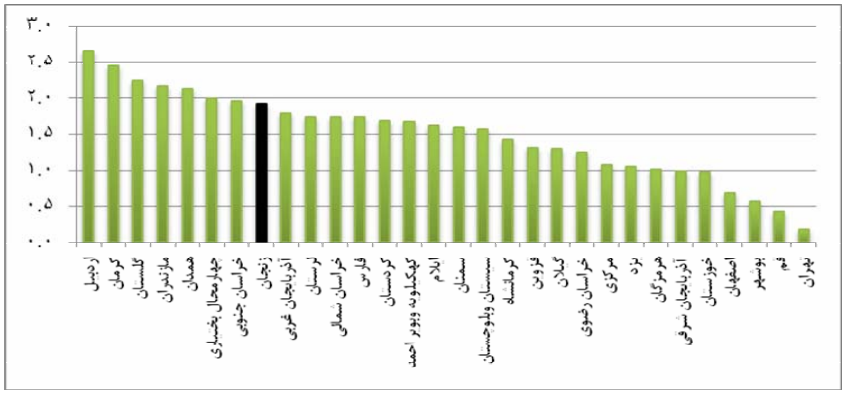
سال / استان	۱۳۷۹	۱۳۸۸
کل کشور	۱	۱
آذربایجان شرقی	۱/۱	۱
آذربایجان غربی	۱/۶	۱/۸
اردبیل	۲/۱	۲/۷
اصفهان	۰/۷	۰/۷
ایلام	۱/۲	۱/۶
بوشهر	۰/۹	۰/۶
تهران	۰/۲	۰/۲
چهارمحال و بختیاری	۱/۸	۲
خراسان جنوبی	۰۰۰	۲
خراسان رضوی	۱/۲	۱/۲
خراسان شمالی	...	۱/۷
خوزستان	۰/۹	۱
زنجان	۱/۸	۱/۹
سمنان	۱/۷	۱/۶
سیستان و بلوچستان	۱/۲	۱/۶
فارس	۱/۷	۱/۷
قزوین	۱/۶	۱/۳
قم	۰/۸	۰/۴
کردستان	۱/۳	۱/۷
کرمان	۲/۸	۲/۴
کرمانشاه	۱/۲	۱/۴
کهگیلویه و بویراحمد	۱/۵	۱/۷
گلستان	۲/۲	۲/۲
گیلان	۱/۲	۱/۳
لرستان	۱/۸	۱/۷
مازندران	۱/۷	۲/۲
مرکزی	۰/۸	۱/۱
هرمزگان	۱/۱	۱
همدان	۲	۲/۱
یزد	۱/۱	۱

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

نمودار۱. شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۷۹

نمودار۲. شاخص مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۸

۵-۲. مزیت نسبی ارزش‌افزوده زیربخش‌های کشاورزی استان‌ها

۵-۲-۱. زراعت و باغداری

بر اساس اطلاعات جدول (۳) فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ با ارزش‌افزوده‌ای معادل ۹۵۳/۵ میلیاردریال در ایجاد ارزش‌افزوده استان۱۷/۲ درصد مشارکت داشته است. این مشارکت بالاتر از مقدار مشارکت این فعالیت در کل کشور می‌باشد و این سهم اهمیت بالای این فعالیت را در اقتصاد استان نشان می‌دهد، چراکه حداقل ۱۷ درصد از ارزش‌افزوده استان زنجان در این بخش ایجاد شده است. در سال ۱۳۷۹ ارزش‌افزوده ایجاد شده در فعالیت زراعت در سطح ملی معادل ۵۱۲۱۰ میلیاردریال بوده که از این مقدار ۱/۹ درصد به استان زنجان اختصاص داشته است. ضریب مکانی فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ معادل ۱/۸ بوده

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

است. این رقم نشان‌دهنده این است که با توجه به عملکرد استان زنجان در این سال فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان از قابلیت بالایی در ایجاد ارزش‌افزوده برخوردار بوده است. مزیت نسبی فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در این سال بین استان‌های کشور رتبه هشتم را کسب نموده است.

بررسی ضریب مکانی در فعالیت زراعت و باغبانی بین استان‌های کشور در سال ۱۳۷۹ نشان می‌دهد که استان کرمان با ضریب مکانی معادل ۳/۸ بالاترین ضریب مکانی را در فعالیت زراعت و باغداری بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. همچنین، این استان با سهم ۱۴/۹درصدی از ارزش‌افزوده فعالیت زراعت و باغداری کشور بیشترین مشارکت را بین استان‌های کشور در ایجاد ارزش‌افزوده این بخش در سطح ملی داشته است. استان‌های همدان و اردبیل از لحاظ بالاترین ضریب مکانی فعالیت زراعت و باغداری در رتبه‌های بعدی قرار داشته‌اند. بجز استان‌های سیستان و بلوچستان، خوزستان، بوشهر، مرکزی، قم، اصفهان و تهران سایر استان‌های کشور در بخش زراعت و باغداری از مزیت نسبی برخوردار بوده‌اند.

ارزش‌افزوده فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ رقمی معادل ۴۹۹۱ میلیاردریال می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۷۹ ، ۵/۳ برابر افزایش داشته است. همچنین، این میزان ارزش‌افزوده در فعالیت زراعت و باغداری ۱۴/۲ درصد از ارزش‌افزوده کل منطقه را شامل می‌شود. این ارقام نشان می‌دهند که زراعت و باغداری نقش مهمی را در فعالیت‌های اقتصادی استان ایفا نموده و سهم عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی را به خود اختصاص داده است. ارزش‌افزوده کل کشور از طریق فعالیت زراعت و باغداری در سال ۱۳۸۸ معادل ۲۲۹۱۹۸/۶ میلیاردریال است که از این مقدار ۲/۲ درصد متعلق به استان زنجان بوده است. مقدار ضریب مکانی استان در سال ۱۳۸۸ معادل ۲/۱ بوده است. استان زنجان از لحاظ مزیت نسبی در این فعالیت رتبه پنجم را بین استان‌های کشور داشته است. نکته حائز اهمیت در خصوص فعالیت زراعت و باغداری استان زنجان این است که در واقع این ارزش‌افزوده بالا به آب و هوای مساعد استان و موقعیت جغرافیایی آن در کشت محصولات زراعی و باغی تعلق دارد. دارا بودن مقام اول کشوری در زمینه تولید کلزا، تنوع منحصر به فرد محصولات زراعی و باغی، برخورادی از مزیت نسبی درتولید سیر، زیتون و کشمش و کسب رتبه اول تا سوم کشوری در تولید این محصولات، برخورداری از پتانسیل‌های مناسب آب و خاک و وجود اراضی قابل احیاء و بهره‌برداری و برخورداری از تنوع اقلیمی و پتانسیل مطلوب در تولید محصولات زراعی و باغی در ایجاد مزیت نسبی لازم در این رشته فعالیت تأثیرگذار بوده است.

استان کرمان در سال ۱۳۸۸ در بخش زراعت و باغداری همچنان جزء مهم‌ترین استان در ایجاد ارزش‌افزوده این فعالیت در کشور بوده و بالاترین میزان ضریب مکانی بین استان‌های کشور داشته

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

است. همچنین، رتبه آخر در فعالیت زراعت و باغداری به استان تهران با مزیت نسبی ۰/۲ اختصاص داشته است. استان‌های مرکزی، آذربایجان‌شرقی، بوشهر، اصفهان و قم نیز جزء استان‌های فاقد مزیت در بخش زراعت و باغبانی بوده‌اند. تولید زراعی و باغی سایر استان‌های کشور از مزیت نسبی لازم برخوردار بوده است.

۵-۲-۲. دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم، زنبورعسل و شکار

استان زنجان در فعالیت‌های دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار بر اساس اطلاعات جدول (۳) در سال ۱۳۷۹ ارزش‌افزوده‌ای معادل ۴۴۷ میلیاردریال ایجاد نموده است. این رقم ۸/۶ درصد از ارزش‌افزوده کل استان را در این سال شامل می‌شود. همچنین، ارزش‌افزوده ایجادشده از طریق فعالیت دامداری و مرغداری در استان زنجان ۲/۳ درصد از ارزش‌افزوده ایجادشده در همان فعالیت در کل کشور را تشکیل می‌دهد. ضریب مکانی این فعالیت برای استان زنجان ۲/۱ بوده است. مزیت نسبی این بخش از مزیت نسبی فعالیت زراعت و باغداری استان نیز بیشتر بوده است. استان زنجان در این رشته فعالیت جزء پنج استان برتر از لحاظ بالاترین مزیت نسبی بین استان‌های کشور بوده است.

استان‌های گلستان، اردبیل و چهارمحال و بختیاری بیشترین مزیت نسبی را در رشته فعالیت‌های دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار داشته‌اند. کمترین مقدار ضریب مکانی به استان‌های هرمزگان و تهران با ۰/۳ اختصاص داشته است. استان کرمان که رتبه اول را در رشته فعالیت‌های زراعت و باغداری دارد در این رشته فعالیت از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده و در فهرست استان‌هایی است که تولیدات این رشته فعالیت را از مناطق دیگر وارد می‌کنند.

در سال ۱۳۸۸ فعالیت‌های دامداری و مرغداری استان زنجان توانست ارزش‌افزوده‌ای معادل ۱۹۸۷ میلیاردریال ایجاد نماید که این رقم ۵/۶ درصد از ارزش‌افزوده کل استان می‌باشد. دامداری و مرغداری استان ۱/۸درصد از ارزش‌افزوده ایجاد شده در این فعالیت را سطح کل کشور به خود اختصاص داده است. این ارقام اهمیت نسبتاً بالای فعالیت‌های دامداری و مرغداری را در استان زنجان نشان می‌دهد. با توجه به اینکه ضریب مکانی برای این فعالیت در استان بزرگتر از یک می‌باشد، عملکرد مناسب این فعالیت در استان روشن‌تر می‌شود. ظرفیت‌های بالقوه در تولید علوفه و غلات مورد نیاز در اراضی کشاورزی و منابع طبیعی و موقعیت مناسب برای توسعه دامداری و وجود صنایع مرتبط با دامداری (کارخانه شیر پاستوریزه، کشتارگاه‌های صنعتی طیور واحدهای تولید فرآورده‌های لبنی) در ایجاد مزیت نسبی لازم در این رشته تأثیرگذار بوده است. از نظر شاخص

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

ضریب مکانی استان زنجان رتبه ۱۱ را در این رشته فعالیت بین استان‌های کشور کسب نموده است، البته لازم به ذکر است متوسط رشد ارزش‌افزوده در این بخش برابر با ۱۷/۸ درصد بوده است، در حالی‌که متوسط رشد ارزش‌افزوده کل کشور در این فعالیت ۱۳/۸ می‌باشد. بنابراین، شاید بتوان گفت چنانچه این فعالیت در فرایند تصمیم‌گیری توسعه منطقه در اولویت قرار گیرد چه بسا بتواند به جایگاه مناسب‌تری ارتقاء یابد.

در سال ۱۳۸۸ بیشترین مقدار ضریب مکانی در این رشته فعالیت به استان‌های اردبیل، چهارمحال و بختیاری و گلستان اختصاص داشته است و کمترین مزیت نسبی در این سال نیز به استان‌های تهران و هرمزگان اختصاص دارد. علاوه بر این استان‌ها، استان‌های گیلان، بوشهر و کرمان نیز مزیت نسبی لازم را در رشته فعالیت دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار کسب نکرده‌اند. ضرایب مکانی این رشته فعالیت در سایر استان‌های کشور بزرگتر از واحد بوده و مزیت نسبی لازم را در این رشته فعالیت داشته‌اند.

۵-۲-۳. جنگلداری

بر اساس داده‌های موجود در جدول (۳) فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ حدود ۵ میلیاردریال ارزش‌افزوده ایجاد نموده و ۰/۱ درصد از کل ارزش‌افزوده منطقه را به خود اختصاص داده است. استان زنجان ۰/۵ درصد از کل ارزش‌افزوده بخش جنگلداری کشور را در این سال به خود اختصاص داده است. ضریب مکانی فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ برابر ۰/۴ می‌باشد که ضریب مکانی کمتر از یک از نبود مزیت نسبی در فعالیت جنگ داری استان حکایت دارد. بر اساس این ضریب، استان زنجان بین استان‌های مختلف کشور رتبه ۲۳ را کسب نموده است. بیشترین ضریب مکانی در این رشته فعالیت به استان کهگیلویه و بویراحمد با ۷/۳ تعلق دارد استان‌های ایلام و مازندران از لحاظ داشتن بالاترین میزان ضریب مکانی به‌ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم استان‌های کشور قرار دارند و کمترین میزان این ضریب به استان تهران با ۰/۱ تعلق دارد. استان‌های یزد، خراسان‌رضوی، همدان، اردبیل، خوزستان، آذربایجان شرقی، زنجان، قم، اصفهان، مرکزی، قزوین و تهران در رشته فعالیت جنگلداری از مزیت نسبی لازم برخوردار نیستند.

ارزش‌افزوده فعالیت جنگلداری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ رقمی معادل ۴۶ میلیاردریال می‌باشد که ۱/۱ درصد از ارزش‌افزوده فعالیت جنگلداری کل کشور می‌باشد. همانطور که ملاحظه می‌شود این فعالیت سهم قابل‌توجهی در ایجاد ارزش‌افزوده کل منطقه و کشور را دارا نمی‌باشد. استان زنجان در سال ۱۳۸۸ با اجرای برنامه‌های مناسب مزیت نسبی لازم در این رشته فعالیت کسب

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

نموده است، به طوری‌که در این سال از مجموعه ۱۲ استان با ضریب مکانی کمتر از یک در سال ۱۳۷۹ خارج و به جمع استان‌های دارای مزیت پیوسته است که ضریب مکانی این فعالیت در استان در این سال معادل ۱/۱ می‌باشد. استان زنجان از نظر این ضریب بین استان‌های کشور رتبه ۱۹ را داشته است. استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، مازندران و ایلام بالاترین میزان ضریب مکانی را بین استان‌های کشور داشته‌اند. این استان‌ها در سال ۱۳۷۹ به استثنای استان زنجان در سال ۱۳۸۸ همچنان فاقد مزیت نسبی لازم در رشته فعالیت جنگلداری بوده‌اند.

۵-۲-٤. ماهیگیری

آخرین فعالیت گروه کشاورزی، ماهیگیری می‌باشد. ارزش‌افزوده این فعالیت اقتصادی در استان زنجان بر اساس اطلاعات جدول (۳) در سال ۱۳۷۹ معادل ۲/۶ میلیاردریال بوده است که ۰/۰۵ درصد از ارزش‌افزوده کل استان را تشکیل می‌دهد. ارزش‌افزوده فعالیت ماهیگیری در کل کشور در همین سال معادل ۱۹۳۳ میلیاردریال می‌باشد. به این ترتیب، ۰/۱ درصد ارزش‌افزوده ماهیگیری کل کشور در این استان به‌دست آمده است. این ارقام اهمیت نسبتاً پایین فعالیت ماهیگیری را در استان زنجان نشان می‌دهد. با توجه به اینکه ضریب مکانی برای این فعالیت در استان کوچکتر از یک می‌باشد عملکرد ضعیف این فعالیت روشن‌تر می‌شود. ضریب مکانی برای فعالیت ماهیگیری استان زنجان در سال ۱۳۷۹ برابر با ۰/۱ می‌باشد که نشان‌دهنده مزیت بسیار پایین این فعالیت در ایجاد ارزش‌افزوده استان در این بخش است. استان‌های بوشهر و هرمزگان به‌ترتیب با ضریب مکانی ۱۱/۵ و ۱۱/۴ در رتبه‌های اول و دوم بین استان‌های کشور از نظر داشتن بالاترین مقدار ضریب مکانی قرار داشته‌اند. در واقع، بجز استان‌های مجاور دریا شامل استان‌های سیستان و بلوچستان، گلستان، گیلان، مازندران و خوزستان سایر استان‌های کشور در ایجاد ارزش‌افزوده در این بخش از مزیت نسبی برخوردار نمی‌باشند.

در سال ۱۳۸۸ ماهیگیری در استان زنجان توانسته است ارزش‌افزوده‌ای معادل ۴۷ میلیاردریال تولید نماید که این مقدار حدود ۰/۶ درصد از ارزش‌افزوده کل کشور را در این بخش شامل می‌شود. ارقام مربوط به سهم ارزش‌افزوده ماهیگیری استان زنجان از ارزش‌افزوده کل منطقه و ارزش‌افزوده ماهیگیری کل کشور در سال ۱۳۸۸ حاکی از اهمیت پایین این فعالیت می‌باشد. ضریب مکانی برای فعالیت ماهیگیری استان زنجان در سال ۱۳۸۸ معادل ۰/۵ می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۷۹ با افزایش مواجه بوده است، اما همچنان نشان‌دهنده مزیت بسیار پایین این فعالیت در ایجاد ارزش‌افزوده استان است. با توجه به پایین بودن ضریب مکانی برای ماهیگیری استان زنجان و ضریب

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

اهمیت پایین این فعالیت در ایجاد ارزش‌افزوده استان می‌توان با در اولویت قرار دادن این فعالیت و تعیین استراتژی مناسب در این زمینه به رشد و توسعه بالاتری در این رشته فعالیت برای استان رسید.

در سال ۱۳۸۸، استان‌های جنوبی کشور شامل سیستان و بلوچستان، هرمزگان و بوشهر جزء سه استان اول در ایجاد ارزش‌افزوده ماهیگیری در کشور بوده‌اند. در این سال، استان چهارمحال و بختیاری با ضریب مکانی ۳/۵ بالاتر از استان‌های گیلان، مازندران و گلستان از این نظر قرار گرفته است. این امر نشان می‌دهد که ایجاد ارزش‌افزوده در فعالیت‌ها با اولویت دادن به آن فعالیت در توسعه مناطق حتی بدون درنظرگرفتن شرایط جغرافیایی امکان‌پذیر است. با توجه به اینکه استان چهارمحال و بختیاری جزء استان‌های مجاور دریا نمی‌باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۳. مزیت نسبی ارزش‌افزوده زیربخش‌های کشاورزی استان‌های کشور

شرح	۱۳۷۹				۱۳۸۸			
	زراعت و باغداری	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	جنگلداری	ماهیگیری	زراعت و باغداری	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	جنگلداری	ماهیگیری
کل کشور	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
آذربایجان شرقی	۱/۲	۱/۱	۰/۵	۰	۰/۸	۱/۳	۰/۶	۰/۲
آذربایجان غربی	۱/۵	۱/۸	۱/۱	۰/۹	۱/۷	۲/۱	۱/۱	۱/۲
اردبیل	۲	۲/۵	۰/۵	۰/۱	۲/۱	۴/۱	۰/۹	۰/۴
اصفهان	۰/۵	۱/۱	۰/۴	۰	۰/۴	۱/۲	۰/۵	۰/۲
ایلام	۱	۱/۷	۴/۷	۰/۲	۱/۴	۲	۴/۶	۱/۳
بوشهر	۰/۶	۰/۷	۱/۴	۱۱/۵	۰/۵	۰/۵	۱/۲	۳/۶
تهران	۰/۱	۰/۳	۰/۱	۰/۱	۰/۲	۰/۲	۰/۱	۰
چهارمحال و بختیاری	۱/۶	۲/۵	۱/۶	۰/۵	۱/۶	۲/۷	۲/۳	۳/۵
خراسان جنوبی	...	...	...	...	۲	۲/۱	۱/۴	۰/۲
خراسان رضوی	۱/۲	۱/۴	۰/۸	۰	۱/۳	۱/۲	۰/۷	۰/۱
خراسان شمالی	...	...	...	...	۱/۷	۱/۹	۱/۴	۰/۳
خوزستان	۰/۸	۱	۰/۵	۱/۶	۰/۸	۱/۲	۰/۷	۲/۲
زنجان	۱/۷	۲/۱	۰/۴	۰/۱	۲/۱	۱/۷	۱/۱	۰/۵
سمنان	۱/۸	۱/۶	۱/۹	۰	۱/۹	۱/۱	۲	۰/۱
سیستان و بلوچستان	۰/۹	۱/۲	۳/۵	۶/۹	۱/۴	۰/۹	۳/۸	۱۳/۶
فارس	۲	۱/۱	۱/۴	۰/۱	۲/۲	۰/۹	۱/۲	۰/۳
قزوین	۱/۷	۱/۶	۰/۲	۰	۱/۴	۱/۱	۰/۵	۰/۷
قم	۰/۶	۱/۵	۰/۴	۰	۰/۳	۰/۷	۰/۴	۰/۱
کردستان	۱/۲	۱/۴	۱/۶	۰/۲	۱/۷	۱/۷	۱/۵	۰/۷
کرمان	۳/۸	۰/۶	۱/۲	۰	۳/۲	۱/۱	۱/۷	۰/۱
کرمانشاه	۱/۲	۱/۳	۲/۴	۰/۱	۱/۶	۱/۱	۱/۹	۰/۷
کهگیلویه و بویراحمد	۱/۱	۲/۲	۷/۳	۰/۳	۱/۵	۱/۸	۶/۸	۲/۷
گلستان	۱/۹	۲/۷	۳/۱	۵/۱	۲	۲/۶	۲/۷	۲/۲
گیلان	۱/۲	۰/۹	۳/۱	۴/۲	۱/۳	۱	۲/۷	۲/۸
لرستان	۲	۱/۵	۳/۱	۰/۳	۱/۵	۲/۱	۲/۸	۲/۴
مازندران	۱/۵	۲/۱	۴/۶	۲/۶	۱/۹	۲/۵	۴/۶	۲/۸
مرکزی	۰/۸	۱/۱	۰/۲	۰	۰/۹	۱/۴	۰/۵	۰/۵
هرمزگان	۱/۱	۰/۳	۲	۱۱/۴	۱/۱	۰/۲	۱/۷	۹/۲
همدان	۲/۲	۱/۸	۰/۵	۰/۱	۲/۵	۱/۶	۰/۸	۰/۵
یزد	۱	۱/۵	۰/۸	۰	۱/۲	۰/۸	۰/۸	۰/۱

مأخذ: حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

٦. وضعیت اشتغال بخش کشاورزی استان‌ها

بخش کشاورزی یکی از بخش‌های اصلی فعالیت‌های اقتصادی کشور است. پیش از این، بخش بزرگی از اشتغال جمعیت فعال کشورها به کشاورزی اختصاص داشت، اما با رشد صنعت و خدمات شمار شاغلان در بخش کشاورزی به‌تدریج کاهش یافت و به بخش‌های صنعت و خدمات افزوده شد. واقعیت‌های موجود نشان‌دهنده آن است که در مناطق مختلف کشور نیز نابرابری‌های بسیاری در امر اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی وجود دارد. این پدیده به‌دلیل عدم شناخت امکانات و استعدادهای مناطق مختلف در زمینه توسعه اقتصادی به‌وجود آمده است. با شناخت بخش‌ها و گروه‌های عمده فعالیتی که پایه به‌حساب می‌آیند می‌توان سیاست‌های اشتغالزا را در بخش‌های موردنظر پیاده نمود. باید در نظر داشت که تجزیه و تحلیل روند اشتغال و ساختار آن در سطح کشور

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

و مناطق مختلف آن مستلزم شناخت دقیق استعدادها و توان بالقوه بخش‌ها و ترکیب آن در مناطق است تا بتوان برنامه‌ریزی و اشتغالزایی متوازن و متعادلی را در هر یک از بخش‌ها و مناطق محقق ساخت.

در این بخش، ابتدا روند سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال استان زنجان و سایر استان‌های کشور طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) مورد بررسی قرار می‌گیرد، سپس در بخش بعدی مزیت نسبی این بخش در ایجاد اشتغال در جامعه مورد مطالعه در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است در سال ۱۳۹۰ تعداد استان‌های مورد بررسی ۳۱ استان (به‌دلیل اضافه شدن استان البرز در مجموعه استان‌های کشور) بوده است.

٦-١. سهم بخش کشاورزی در اشتغال استان‌ها

در سال ۱۳۸۴ بر اساس اطلاعات جدول (۴)، ۳۶/۶ درصد از شاغلان استان زنجان در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند. استان زنجان از لحاظ سهم بخش کشاورزی از اشتغال کل بین استان‌های کشور رتبه هفتم را در این سال کسب نموده است. سهم اشتغال بخش کشاورزی در کشور در این سال معادل ۲۴/۷ درصد بوده است. بررسی سهم بخش کشاورزی از اشتغال استان‌ها نشان می‌دهد حدود ۵۰ درصد از شاغلان استان اردبیل در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند و از این لحاظ این استان رتبه اول را بین سایر استان‌های کشور کسب نموده است. در استان تهران تنها ۳/۳ درصد از اشتغال کل سال ۱۳۸۴ به بخش کشاورزی اختصاص داشته است و این استان بین استان‌های کشور رتبه آخر را از نظر سهم بخش کشاورزی در اشتغال کسب نموده است. بررسی سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور نشان می‌دهد که سهم بخش کشاورزی از اشتغال استان‌ها بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان، یزد، بوشهر، خوزستان، هرمزگان، سمنان و چهارمحال و بختیاری از سهم این بخش در اشتغال کشور بالاتر بوده است.

بر اساس اطلاعات جدول فوق بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۹۰، ۳۳/۲ درصد از اشتغال کل استان را داشته و سهم این بخش نسبت به سال ۱۳۸۴، ۳/۴ درصد کاهش داشته است. در رتبه‌بندی سهم اشتغال بخش کشاورزی از اشتغال مناطق بین استان‌های کشور رتبه چهارم در این سال به استان زنجان اختصاص داشته است. بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۹۰ با کاهش سهم ۶/۱ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۴ تنها ۱۸/۶ درصد از اشتغال کل کشور را داشته است. استان اردبیل در بخش کشاورزی همچنان بین استان‌های کشور بیشترین تعداد شاغلین را داشته است. در استان تهران کمترین سهم از اشتغال بخش‌ها به بخش کشاورزی اختصاص داشته است و این استان از نظر سهم اشتغال بخش کشاورزی در مرتبه آخر بین استان‌های کشور قرار دارد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

نگاهی به سهم اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) نشان می‌دهد بخش کشاورزی بالای ۳۰ درصد از شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر استان را در خود جای داده است. سهم این بخش از اشتغال استان طی دوره مورد بررسی از یک روند نوسانی برخوردار بوده است، به طوری‌که بیشترین سهم اشتغال در این بخش به سال ۱۳۸۶ و کمترین سهم به سال ۱۳۹۰ با ۳۳/۲ درصد اختصاص داشته است. متوسط سهم این بخش از اشتغال استان طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) معادل ۳۶/۶ درصد می‌باشد. از نظر سهم اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال استان‌ها بخش کشاورزی استان زنجان رتبه چهارم را کسب نموده است. طی دوره مورد بررسی ۲۱/۵ درصد از شاغلان کل کشور در بخش کشاورزی فعالیت داشته‌اند. بررسی ترکیب اشتغال در کشور طی سال‌های مزبور حاکی از کاهش سهم اشتغال بخش کشاورزی و افزایش سهم اشتغال بخش‌های صنعت و خدمات می‌باشد، به طوری‌که سهم اشتغال بخش کشاورزی همواره کاهنده بوده است. بازارکار کشاورزی به‌دلیل فصلی بودن فعالیت‌های کشاورزی (بجز تولیدات محدود گلخانه‌ای) با بازارکار بخش‌های خدمات و صنعت و معدن تفاوت اساسی دارد. به عبارت دیگر، تقاضای کار در بخش کشاورزی محدود به زمان‌هایی از سال است، علاوه بر این فصلی بودن فعالیت کشاورزی باعث می‌شود اشتغال آن همانند دیگر بخش‌های اقتصادی سالانه نبوده و انگیزه لازم برای حضور در آن بالا نباشد.

در سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) بخش کشاورزی استان اردبیل بیشترین تعداد شاغلان را نسبت به سایر استان‌های کشور دارد. بخش کشاورزی این استان به‌طور متوسط ۴۱/۷ درصد از اشتغال کل را به خود اختصاص داده است. کمترین سهم اشتغال بخش کشاورزی به استان تهران با متوسط سهم ۲/۵ درصد تعلق داشته و این استان از لحاظ رتبه‌بندی استان‌های کشور در سهم اشتغال بخش کشاورزی در رتبه آخر قرار دارد.

بر اساس مبانی تئوریکی، افزایش نیروی‌کار به‌عنوان یک عامل تولید می‌تواند باعث رشد اقتصادی شود. در مقابل، رشد اقتصادی نیز به‌صورت‌های مختلف به‌ویژه از طریق سرمایه‌گذاری اشتغال را مجدد افزایش خواهد داد. نتایج بررسی حاضر در خصوص سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال کل هر منطقه نشان می‌دهد استان‌هایی که از ارزش‌افزوده بالایی در بخش کشاورزی برخوردار بوده‌اند از نظر اشتغال در این بخش نیز از سهم بالاتری برخوردارند. با توجه به اینکه استان زنجان جزء ۱۰ استان اول مزیت‌دار در ارزش‌افزوده بخش کشاورزی بوده است در اشتغال نیز انتظار بر این است که مزیت نسبی لازم را کسب نماید. همچنین، استان‌هایی که مزیت نسبی لازم در ارزش‌افزوده بخش کشاورزی را نداشته‌اند از لحاظ مزیت نسبی اشتغال نیز در این بخش عملکرد ضعیف‌تری خواهند داشت. تحقق نتایج فوق مستلزم

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

بررسی مزیت نسبی اشتغال در استان‌های کشور خواهد بود که در بخش بعدی مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ٤. سهم اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

(درصد)

شرح	۱۳۸٤	۱۳۸۵	۱۳۸٦	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	متوسط سهم
کل کشور	۲۴/۷	۲۳/۲	۲۲/۸	۲۱/۲	۲۰/۹	۱۹/۲	۱۸/۶	۲۱/۵
آذربایجان شرقی	۳۱/۱	۲۸/۱	۲۵/۸	۲۵/۲	۲۶/۱	۲۲/۳	۱۹	۲۵/۴
آذربایجان غربی	۴۳/۸	۴۰/۱	۴۰	۳۸/۹	۳۶/۵	۳۵/۲	۳۵/۸	۳۸/۶
اردبیل	۴۴/۷	۴۲/۲	۴۳/۲	۴۰/۴	۴۳/۲	۳۸	۴۰	۴۱/۷
اصفهان	۱۲/۴	۱۲/۳	۱۲/۹	۱۳/۳	۱۲/۴	۱۱/۵	۱۰/۷	۱۲/۲
البرز	...	...	...	...	...	...	۳	۰/۴
ایلام	۴۱/۱	۳۹/۵	۳۹/۳	۳۵/۲	۳۲/۷	۲۸	۲۵/۳	۳۴/۴
بوشهر	۱۷/۲	۱۷/۴	۱۷/۲	۱۶/۸	۱۳/۸	۱۴/۲	۱۷	۱۶/۲
تهران	۳/۳	۳/۳	۳/۱	۳	۱/۷	۱/۶	۱/۴	۲/۵
چهارمحال و بختیاری	۲۴/۲	۲۰/۹	۲۱/۶	۲۰/۴	۲۱/۱	۲۰/۵	۱۶/۶	۲۰/۸
خراسان جنوبی	۳۵/۸	۳۷/۶	۳۴/۸	۳۰/۷	۳۴/۶	۲۹/۶	۳۰/۲	۳۳/۳
خراسان رضوی	۳۴	۳۰/۸	۳۴	۲۸/۳	۲۴/۶	۲۵/۴	۲۴/۷	۲۸/۸
خراسان شمالی	۴۴/۶	۴۰/۳	۴۱/۴	۳۷/۳	۴۱/۵	۳۷/۳	۳۷/۲	۳۹/۹
خوزستان	۲۱/۱	۱۸/۶	۲۲/۳	۱۷/۳	۱۹/۱	۱۵/۴	۱۶/۷	۱۸/۶
زنجان	۳۶/۶	۳۸/۸	۳۹/۷	۳۵/۴	۳۵/۹	۳۶/۷	۳۳/۲	۳۶/۶
سمنان	۲۳/۳	۲۱/۹	۲۰/۸	۲۱/۱	۱۵/۴	۱۲/۱	۱۲/۷	۱۸/۲
سیستان و بلوچستان	۲۸/۲	۱۷/۴	۲۲/۳	۲۰/۴	۱۸/۴	۲۰/۱	۲۴	۲۱/۵
فارس	۲۶/۱	۲۵	۲۳/۸	۲۱/۲	۲۷/۸	۲۳	۲۴/۲	۲۴/۴
قزوین	۳۳/۱	۲۸/۷	۲۵/۷	۲۳/۶	۲۳/۳	۲۲/۲	۲۲	۲۵/۵
قم	۷/۱	۷/۲	۶/۷	۶/۱	۵/۳	۵/۵	۵/۳	۶/۲
کردستان	۳۳/۱	۳۴/۹	۳۴/۳	۳۵/۲	۲۹/۸	۳۰/۸	۲۹/۱	۳۲/۵
کرمان	۳۳	۳۴/۸	۳۲/۲	۳۳/۱	۳۶/۳	۳۱/۹	۲۹/۱	۳۲/۹
کرمانشاه	۳۰/۵	۳۱/۹	۲۹/۸	۲۵	۳۰/۵	۲۷/۶	۲۷/۵	۲۹
کهگیلویه و بویراحمد	۳۵	۳۳/۳	۲۶/۳	۲۳/۹	۲۴/۱	۲۱/۶	۱۹/۷	۲۶/۳
گلستان	۴۱/۹	۳۴/۹	۳۰/۶	۳۰/۳	۳۲/۷	۳۱/۹	۲۹/۳	۳۳/۱
گیلان	۳۴/۶	۳۵/۵	۳۰/۸	۳۲/۱	۲۶/۸	۲۵	۲۵/۱	۳۰
لرستان	۳۸/۶	۳۵/۴	۳۲/۷	۳۰/۵	۳۴/۴	۳۳/۴	۲۹/۶	۳۳/۵
مازندران	۲۷/۸	۲۹/۴	۲۸/۵	۲۴/۳	۲۲/۷	۲۱/۱	۱۹/۲	۲۴/۷
مرکزی	۲۸/۷	۲۷/۶	۲۴/۱	۲۲/۵	۲۳/۶	۲۳/۳	۲۰/۴	۲۴/۳
هرمزگان	۲۱/۴	۲۰/۶	۱۸/۹	۱۷/۸	۱۷	۱۵/۴	۱۴/۹	۱۸
همدان	۳۴/۸	۳۵/۲	۳۲/۳	۳۲/۹	۲۸/۴	۲۶/۵	۲۴/۸	۳۰/۷
یزد	۱۶/۲	۱۴/۳	۱۳/۱	۱۲/۵	۱۳	۱۱/۲	۱۰/۹	۱۳

مأخذ: طرح آمارگیری از نیروی کار مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

٦-۲. مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی در استان‌ها

بررسی مزیت نسبی اشتغال یکی از مطالعات کاربردی در جهت برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و تعیین فعالیت‌های پایه در استان‌ها می‌باشد. در این بخش از مطالعه حاضر مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور برای شناخت دقیق استعدادها و توان بالقوه بخش‌ها در مناطق مختلف کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به اطلاعات جدول(۴) در سال ۱۳۸۴ ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان بزرگتر از یک (LQ>۱) و معادل ۱/۵ بوده است. از نظر اهمیت بخش کشاورزی در استان‌ها و پایه‌ای بودن این فعالیت بر اساس نمودار (۳) استان زنجان در رتبه هفتم قرار داشته است. بخش کشاورزی استان با ضریب مکانی ۱/۵ بالاترین میزان این ضریب را بین بخش‌های عمده اقتصادی (صنعت و خدمات) داشته است. به عبارتی، کشاورزی به‌عنوان فعالیت پایه در استان زنجان در این سال به‌حساب می‌آید. بخش کشاورزی میان استان‌های چهارمحال و بختیاری، سمنان، هرمزگان، خوزستان، بوشهر، یزد، اصفهان، قم و تهران از مزیت نسبی لازم برخوردار نبوده است. ضریب مکانی در سایر استان‌های کشور بالاتر از یک بوده و کشاورزی به‌عنوان فعالیت پایه این استان‌ها محسوب می‌شود. بین بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات، بخش کشاورزی فعالیت پایه‌ای تعداد زیادی از استان‌ها در این سال بوده است. به عبارتی، ضرایب مکانی این بخش در ۲۱ استان بالاتر از یک (LQ>۱) محاسبه شده است.

همچنین، بر اساس اطلاعات جدول فوق ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان در سال ۱۳۹۰ از ۱/۵ در سال ۱۳۸۴ به ۱/۸ در سال ۱۳۹۰ ارتقاء یافته است. در نمودار (۴) بر اساس این ضریب استان زنجان بین استان‌های مختلف کشور رتبه چهارم را کسب نموده است. استان‌های اردبیل، خراسان شمالی و آذربایجان غربی از نظر بالاترین میزان ضریب مکانی همچنان در رتبه‌های اول تا سوم بین استان‌های کشور قرار دارند. کمترین مقدار ضریب مکانی در این سال به استان تهران با ضریب مکانی ۰/۱ اختصاص داشته است. استان‌هایی که مزیت نسبی لازم در اشتغال بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۰ کسب ننموده‌اند همان استان‌های نامبرده در سال ۱۳۸۴به‌علاوه استان تازه تأسیس البرز بوده است. سایر استان‌های کشور نیز دارای ضریب مکانی بالاتر از یک در اشتغال بخش کشاورزی بوده‌اند.

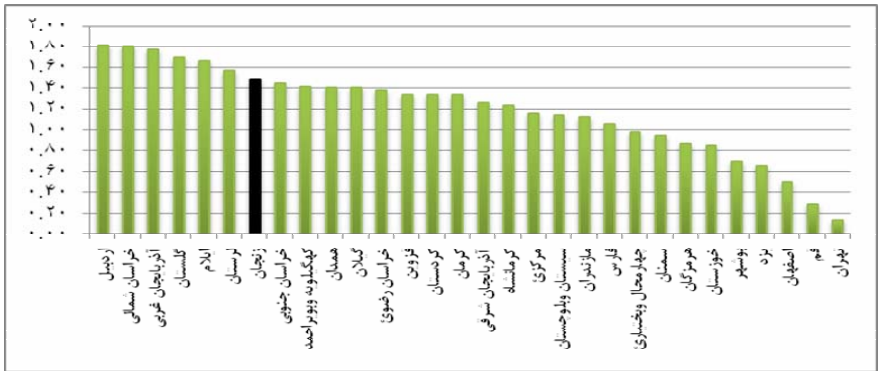
[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۵. مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان‌های کشور

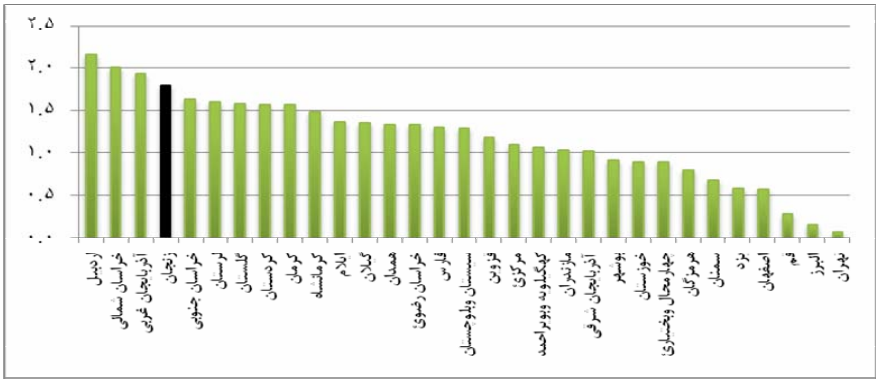
شرح	۱۳۸٤	۱۳۹۰
کل کشور	۱	۱
آذربایجان شرقی	۱/۳	۱
آذربایجان غربی	۱/۷۷	۱/۹
اردبیل	۱/۸	۲/۲
اصفهان	۰/۵	۰/۶
البرز	...	۰/۲
ایلام	۱/۷	۱/۴
بوشهر	۰/۷	۰/۹
تهران	۰/۱	۰/۱
چهارمحال و بختیاری	۱	۰/۹
خراسان جنوبی	۱/۴	۱/۶
خراسان رضوی	۱/۴	۱/۳
خراسان شمالی	۱/۸	۲
خوزستان	۰/۹	۰/۹
زنجان	۱/۵	۱/۸
سمنان	۰/۹	۰/۷
سیستان و بلوچستان	۱/۱	۱/۳
فارس	۱/۱	۱/۳
قزوین	۱/۳	۱/۲
قم	۰/۳	۰/۳
کردستان	۱/۳	۱/۶
کرمان	۱/۳	۱/۶
کرمانشاه	۱/۲	۱/۵
کهگیلویه و بویراحمد	۱/۴	۱/۱
گلستان	۱/۷	۱/۶
گیلان	۱/۴	۱/۳
لرستان	۱/۶	۱/۶
مازندران	۱/۱	۱
مرکزی	۱/۲	۱/۱
هرمزگان	۰/۹	۰/۸
همدان	۱/۴	۱/۳

مأخذ: طرح آمارگیری از نیروی کار مرکز آمار ایران و نتایج تحقیق.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

نمودار۳. شاخص مزیت نسبی اشتغال بخش‌کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸٤

نمودار ٤. شاخص مزیت نسبی اشتغال بخش‌کشاورزی در استان‌های کشور در سال ۱۳۹۰

۷. نتیجه‌گیری

در بررسی حاضر، مزیت نسبی تولیدی (توانایی تولید) و مزیت نسبی اشتغال بخش کشاورزی استان زنجان و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفت. در راستای پاسخ به پرسش‌های تحقیق در خصوص وضعیت و اولویت استان زنجان در زمینه مزیت نسبی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با سایر استان‌های کشور و اینکه آیا بخش کشاورزی استان زنجان جزء بخش‌های مزیت‌دار در فعالیت‌های عمده اقتصادی است نتایج زیر حاصل شد:

استان زنجان از لحاظ فعالیت کشاورزی بین استان‌های کشور در موقعیت مناسبی قرار دارد، به طوری‌که بررسی سهم بخش کشاورزی استان در تولید ناخالص داخلی استان حاکی از اهمیت بالای فعالیت‌های کشاورزی در اقتصاد استان بوده و این استان مزیت نسبی لازم را در فعالیت کشاورزی

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

کسب نموده است. در خصوص وضعیت زیربخش‌های کشاورزی و اهمیت و اولویت هر یک از این زیربخش‌ها در ایجاد مزیت نسبی در بخش کشاورزی استان نتایج محاسبات حاکی از اهمیت بالای فعالیت‌های دامداری و زراعت و باغداری بین رشته فعالیت‌های جنگلداری و ماهیگیری بود. طی دوره مورد بررسی، استان زنجان همواره جزء ۱۰ استان اول مزیت‌دار بین استان‌های کشور بوده است. از نظر سهم بخش کشاورزی در ایجاد محصول ناخالص داخلی کشور استان‌های کرمان، اردبیل و گلستان نقش پررنگ‌تری نسبت به سایر استان‌های کشور داشته‌اند. استان‌های تهران، قم و اصفهان در زمینه فعالیت‌های کشاورزی نسبت به سایر استان‌های کشور عملکرد ضعیف‌تری را از خود نشان داده‌اند. بجز استان‌های تهران، قم، اصفهان، خوزستان و بوشهر سایر استان‌های کشور مزیت نسبی لازم را در ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۸ کسب نموده‌اند. البته استان مرکزی در سال ۱۳۷۹ و استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۸ جزء استان‌های مزیت‌دار نبوده‌اند.

بر اساس سهم اشتغال بخش کشاورزی در اشتغال استان‌های کشور، شاخص ضریب مکانی اشتغال بخش کشاورزی در استان زنجان و سایر استان‌های کشور محاسبه شد. نتایج داده‌های محاسبه‌شده در استان زنجان و کشور نشان می‌دهد که بخش کشاورزی در استان زنجان جزء فعالیت‌های مهم و ایفاگر نقش اساسی در اقتصاد استان است. بخش کشاورزی استان بین بخش‌های صنعت و خدمات جزء فعالیت‌های پایه استان به‌حساب می‌آید و مزیت نسبی لازم را در این بخش داشته است. از نظر رتبه‌بندی در مزیت نسبی اشتغال طی سال‌های مورد بررسی، استان زنجان جزء ۱۰ استان برتر کشور بوده است. هر یک از استان‌های اردبیل، خراسان‌شمالی و آذربایجان‌غربی مزیت‌های نسبی لازم را در اشتغال بخش کشاورزی داشته و جزء سه استان برتر کشور به‌حساب می‌آیند. استان‌های تهران، قم و اصفهان جزء ضعیف‌ترین استان‌های کشور در اشتغال بخش کشاورزی بوده‌اند.

منابع

جعفری‌صمیمی، احمد و سیدمحسن حسینی (۱۳۸۶)، "بررسی رابطه بین مزیت نسبی ارزش‌افزوده و توسعه اقتصادی در بخش کشاورزی استان خراسان و مقایسه آن با سایر استان‌های کشور"، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران.

خالدی،کوهسار و اندیشه حقیقت‌نژاد شیرازی (۱۳۸۷)، "نقد سیاست افزایش اشتغال در بخش کشاورزی ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه"، *ماهنامه علمی مدیریت توسعه*، تابستان.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

رحمانی، کمال‌الدین و سالار ماملی (۱۳۸۹)، "تعیین مزیت نسبی صنایع مواد غذایی استان آذربایجان شرقی(مبتنی بر مزیت تولیدی و مزیت تجاری غیرمستقیم)"، *فراسوی مدیریت*، شماره ۱۲، بهار، صص ۱۰۹ - ۱۰۷.

سلامی، حبیب‌الله و اسماعیل پیش‌بهار (۱۳۸۰)،" تغییرات الگوی مزیت نسبی محصولات کشاورزی در ایران: تحلیلی کاربردی با استفاده از شاخص مزیت نسبی ابراز شده"، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۳۴، تابستان، صص ۷۳-۶۹.

صادقی‌شاهدانی، مهدی و محمد غفاری‌فرد (۱۳۸۸)،" بررسی مزیت نسبی و تحلیل ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان‌های کشور"، *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، شماره ۵۰، تابستان، صص ۱۲۶-۱۲۲.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]